

Все повторалось: і краса, й потворність.
Усе було: асфальти й спориші.
Поезія – це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі [4: 218].

Поезія Ліни Костенко була і залишається неповторною, яку вирізняє передусім пошана до художньої довершеності форми, досконалості слова, вишуканої поетичності, «потужної інтелектуальної напруги, тяжіння до афористичної влучності вислову...» [7(3: 16)].

Глибина філософсько-естетичних поглядів, багатогранність творчості Ліни Костенко, висока майстерність її поетичного таланту є духовною скарбницею українського народу та невичерпним джерелом для подальших наукових досліджень, мовознавчих і літературознавчих студій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюба І. Є поети для епох. – К.: Либідь, 2011. – 208 с.
2. Електронний ресурс: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Lfk/2010_9/01
3. Жуковська Г.М. Проблема історичної пам'яті у творчості Ліни Костенко: Автореф. дис...канд. філол. наук: 10.01.01/ Київський національний університет ім. Т.Шевченка. – К., 2001. – 19 с.
4. Костенко Ліна. Неповторність. – К., 1980. – 222 с.
5. Електронний ресурс: www.ukreferat.com/index.php.referat=46515
6. Брюховецький В. С. Ліна Костенко. Нарис творчості. – К., 1990. – 261 с.
7. Брюховецький В.С. Костенко Ліна Василівна // УЛЕ: в 5т. – К., 1995. – т.3. – 496 с.

УДК 398. 34 (477) Ш. 66.

Шкляєва Н.В.
(Луцьк, Україна)

ТАТАРСЬКІ МОТИВИ В НАРОДНИХ ТОПОНІМІЧНИХ ПЕРЕКАЗАХ ПІВНІЧНОЇ ВОЛИНИ

У статті розповідається про татарські мотиви в народній топонімічній прозі Північної Волині. Наведено приклади основних мотивів татарських набігів на волинські землі, мотиви оборони та переховування людей від ворогів та ін.

Ключові слова: Північна Волинь, мотив, волинські села, вороги, татари, полон.

В статье рассказывается о татарских мотивах в народной топонимической прозе Южной Волини. Показаны примеры основных мотивов нападений татар на волинские земли, мотивы защиты от врагов и мотивы преследования и др.

Ключевые слова: Южная Волынь, мотив, волынские деревни, враги, татары, плен.
The article tells about the Tatar folk motifs in the fiction of Northern Volhynia.
Keywords: Northern Volhynia, motive, Volyn villages enemies, the Tatars and captivity.

Північна Волинь – дуже давній в історичному плані регіон. Тут відбувалися події Київсько-Руської доби, часи формування Галицько-Волинської держави, Литовсько-Руської доби, події XVIII, XI, XX століть. Волинські села називали люди відповідно до того, який суспільний устрій існував у ту чи іншу епоху розвитку суспільства, які політичні події чи військові конфлікти спричинили появу назви.

Корінні волиняни змушені були захищати свої оселі від ворогів, самотужки вигадуючи для цього найрізноманітніші засоби й методи, що й було підставою для виникнення дивних назв: Несвіч, Печихови, Мстишин.

Волинська земля неодноразово зазнавала нападів завойовників: татар, турків, монголів, поляків, шведів, німців. Тут розгортались бої. Однак корінне населення не тільки оборонялось, ай знайомилось із чужинцями, з їхніми звичаями, побутом. Топонімічна проза цього регіону подала широку картину життя загарбників у Північній Волині. Вона вивела узагальнений образ „іншої” людини.

Набіги татар на територію Північної Волині займають провідне місце серед мотивів топонімічної прози. Ці ж події знайшли відображення і в історичній літературі. Перш за все у Галицько-Волинському літописі, де повідомляється, що монголо-татари захопили Володимир, Галич та „інших городів багато, що нема їм числа” [1;59]. Користуючись матеріалами цього ж літопису, стикаємося з такими історичними фактами: після відходу татар Данило з Васильком, які перебували на півночі Польщі, повернулися на Волинь. Їх вразили картини татарської навали. Літописець сповіщає, що коли „Данило прибув із братом до Берестія, і не змогли вони обидва вийти на поле через сморід од безлічі вбитих” [1; 60,65]. Люди, яким вдалося уникнути смерті і полону, як зазначають історики, ховались „по містах і пущах, бо ще весною 1242 року татари пустошили коло Влодави і по озерах Світязьке, Пулемецьке, Луки, на схід від Влодави. Батий, виводячи орди з Угорщини, послав багатирів Манмана і Балая, щоб знайти Данила, вони й спустошили Північну Волинь[21; 20]. Підтвердження цим історичним фактам знаходимо і у Галицько-Волинському літописі: „А татари пустошили до города Володави і по озерах, і вернулися, багато лиха натворивши”[1; 65]. Монголо-татарська доба залишила кривавий слід в історії волинських сіл: «На місці зараннього села Вичавки раніше був пустир. Коли на сусіднє село Любиння нападали татари, то людей зігнали в пустир і почали бити, душити, ніби вичавлювати. Це місце після цього назвали Вичавками. Недалеко від місця була річка Стир і дуже родюча земля, того там почали будувати хати і з часом з’явилося село» (с. Вичавки Демидівського району Рівненської області) [16]. Давні волинські села були розгромлені, розбиті кочівниками у часи нападів: «Село було зовсім розбите під час монголо-татарського нападу. Але люди знали, що ця місцевість дуже вигідна для проживання і знову почали поселятись на березі річки Залужної. Від слова начало і пішла назва Надчиці» (с. Надчиці Млинівського району Рівненської області) [17] Татари палили села, не залишаючи жодного живого місця на згадку: «Горішне – в людях називають Гулятин. Його спалили татари. Горішне – бо горіло. Гулятин – бо голе» (с. Горішне

Горохівського району) [18]. Або ж, із переказу про походження іншого села дізнаємося, що «Було колесь село над Бугом. Кули пришло татаре, спалели те село гет чисто. Тилько жар устався на тому місці. З того пушла і назва – Жджери чи Жджари. В нас кажут жар і жер. Бу встали з жару. За саветив село назвали Заставне, бу за часив війни тутика й стуяла дванадцята застава. Нею командував Лук'яненко. Звіці й назва» (с. Заставне Івано-чівського району) [20].

Люди, стомлені нападами кочівників, ховалися в лісах, хащах і болотах: «Колись наше село називалось Бендюги. Але коли був набіг монголо-татар, то все село було зруйноване. Невеликий гурт людей сховався в очеретах. Тоді казали, що вони сушили свої голови. Звідти і пішла назва села – Сушголова» (с. Сушголова Горохівського району) [13]. Оселившись у лісі, люди змушені були терпіти сусідство диких тварин, лише б втекти від жорстоких та надокучливих ворогів. Постійні дошкучання вовків не були для населення перешкодою у спорудженні нових будівель. Вовки заважали татарам підступати близько до села: «Колись давно татари напали на село. Жителі села, які залишилися живими, переселились ближче до річки Калинівки. Тут, на лісових галявинах берега, почали будувати собі житло. Це робили для того, щоб захиститись від ворога. Для цього послужила річка і великі ліси. Тоді в них водилося багато вовків. Чуючи людей, вони, голодні, підходили до житла і вили. Звідси й назва – Вовковий» (с. Вовковий Демидівського району Рівненської області) [14].

Татари забирали людей у полон, палили села і хати: «Про то казали дуже давно старії люди, їх вже нема. Було то ше туді, як татари на нас нападали і забирали наших людей у плен. А вуно ше туді так ни називалось. Були футори, туди прийшли тії татари. Вуни палили хати, студоли, хапали людей, худобу. То люди начали тікати у ліс і всилятися там. То були забрані люде – брані. Того й місто те так зачали звати – Брані. То вже теперішні люди гуворають Брани» (с. Брани Горохівського району) [15]. Із іншої версії переказу про це ж село дізнаємося, що тут колись була битва: «Люди кажут, шо там, де село нині, то було сраженіє, місто брані» (с. Брани Горохівського району) [7]. Деколи волиняни намагалися уникнути полону ціною власного життя: «Старії люди казали, шо татари налапали людой по селах і пригнали сюда. А то зимою було. То тутечки на річці в льоді пробили ополонку і потопили багацько народа. Так і стали називати – Гірка Полонка» (с. Гірка Полонка Луцького району) [8].

Про те, що люди були змушені ховатися від ворогів і рятувати свої життя, дізнаємося із переказу, записаного у селі Несвіч «Це було ще в давнину, за часи монголо-татарської навали. Коли в села набігали татари, люди втікали в болота, де не горіли костри. Люди боялись світити свічки. І, навіть, коли не було нікого, вони боялися запалювати світло. З того часу так і почали називати село Несвіч. Від слів «не світити» (с. Несвіч Луцького району) [9]. Волинські природні умови часто були єдиними помічниками у боротьбі проти татар, оскільки болотяний ландшафт перешкоджає планам загарбників. Із іншої версії про це ж саме село дізнаємося, що «Жили колись на вольних землях вольні люди. Жили в одній одкритій місцевості, але почала крепко часто насакувати на ціх людей татарва. А найкрепше дошкучяв хан Чарук, шо крепко допікав селу. Коб не покоряйтесь, люди порішили тікати. Далеко тікти не могли, бо забрали бидло і діглахів, отаборились у хащах, де близько текла річка. Коб не знали, де вони, то порішили, щоб коли стемніє, то скалок не світити, коб не виділи вороги. То почали стоянку звати Несвіч, «не світи» (с. Несвіч Луцького району) [10].

Місцем порятунку від ворога для населення Північної Волині були не лише непрохідні ліси й болота. Так, із однієї із версій про походження назви села Горохів дізнаємося про те, що «Старі люде говорат, шо Горохів пішов від того, шо в ті часи, коли бушувале татари, тутай буле велике гори і люде хувались за тії горе, шоби живими зостатись» (с. Горохів Горохівського району) [11].

У текстах переказів вказується і на оборону сіл князівськими військами:

«То було давно. Кажуть, тута був великий гай. Ше колись, як навала була: монголи чи татари за князя Володимира. То начиналось посля походу на татар. Посля походу там, де посля було наше село, сіли оддыхати чи на збори пуд велику березу. Там вони сиділи. Од того походить наше село – березовими» (с. Березовичі Володимир-Волинського району) [2]. У іншому переказі розповідається про те, що «В давні часи приходили на наші землі татари. Нападали зненацька. В страшному бої билися князівська дружина і ворогі. Пуво-лі татари відступали до гори, де сидить бай. Як тут один з воїнів вистрилив у бая. Впав на землю неживий бай. А татари пучали утикати. Ни удин ни минув гибили. Зийшлися люди з довколишніх сіл. Пухурунили бая на високуї горі. Путомлини йшли з гури люди і пубачили диво: в тому місци, де найбільша січа була. Появилось джерельце. Звістка про цілющу воду розийшлася по биригах Чурнугуски. Бувало, питалися в пудурожніх: «Куди йдеш?» Їм відповідали: «Ду криниці, де баюва могила, або до Баєва. Ту так і стало сило зватися – Баївом» (с. Баїв Луцького району) [3].

Деколи, втративши надію на порятунок, люди змушені були самі боронитись від нападів ворогів: «Ше кулись дуже давно на наші села часто нападали турки і люди, щоб збурунитися від вуругів, брали биків і запалювали їм хвости. Бики туді бігли і дуже кричали. Тое усе настрахало турків і вуни стали менше нападати. Через те і назвали так село – Печихвости» (с. Печихвости Горохівського району) [19]. Люди, не маючи зброї, боронились тим, що у них було: «Кулись, як ше нападали татари, то люди не мали як боротися з ними. Брали сокири, граблі, лопати, заступи, але то ніц не помагало. Тоді почали підпалювати бикам хвости і їм дуже боліло. Вогонь пік і бики дуже розлючувались. Їх тоді пускали на татарів і так тоді врятували наше село. Від тих пір наше село називають Пичихвостами» (с. Печихвости горохівського району) [4]

Із переказів з татарськими мотивами дізнаємося і про героїчні вчинки простих людей: «Разни люди кажут про село по-ризному. Годни кажут, шо воно так називаєця тому, шо давнем-давно, ше за часив монголо-татар. У селі жев годен старей чоловік. І от коле напаладе вороге, то старий запалив себе на вогнищі, щоб попередити людей про напасть. От і стале люде казате, шо старей загорів» (с. Старий Загорів Локачинського району) [5].

У топонімічних переказах з татарськими мотивами досить часто вказується на те, що татари, які не змогли взяти село через болотисті місця, змушені були «переносити» ціле поселення на іншу місцевість: «Саме старіше село ни Хурухурин звалося, а якоеь наче. Воно було кулись ни тута. А там-во, за курманами. А кругом були страшні булута. Як прийшли сюда мунголи, ни могли вони нияк село взяти. Бо ни було як їм туда приступити по бологах. Тилько зимою, як все пузамерзало, прийшли монголи в село. А начальник їхній, Каракурин на його казали, приказав людам принести село з тих буліт. Туді ни будут вони штири рокі дань платити. І прийшли тоді люди на це місце. А церкву не розбирали, а цілою по льоду сунули. Як пирисунули церкву чи риз булото, то дальше підкладали під

низ колоди і так сунули. Та церква аж до німців стояла, крепка така була, без цвяхів була зробляна. Ото як перейшли люди на нове місце жити, стало село Каракурин називатися, за тим монголом. А людям тутешнім якось тяжко Каракурин казати, то і назвали село Хурохурин» (с. Хорохорин Луцького району) [6].

Серед способів номінації топонімічних переказів „татарських” мотивів домінують такі тенденції:

За належністю до татарської національності (Баїв);

За предметом чи місцем, що стає засобом порятунку в період татарського нашествя (Печихвости, Несвіч);

За місцем, де проходила якась битва чи побоїще (Брани, Вичавки);

Рідше знаходимо вживання антропоформул (Хорохорин);

За якимось неординарним героїчним вчинком (Старий Загорів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Галицько-Волинський літопис. – Львів, 1994.
2. Записала Л. Бичук в селі Березовичі Володимир-Волинського району від М. Антонюк, 1923 р.н.
3. Записала у 1993 р. Д.М. Кубська в селі Баїв Луцького району від Марії Шевченко, 1921 р.
4. Записала І. Чернецька у 1994 р. у селі Печихвости Горохівського району від Ганни Фундукової, 1924 р.н.
5. Записано Т. Романюк в селі Старий Загорів Локачинського району від І.О.Кравець, 1929 р.н.
6. Записав Олександр Климюк у 1995 р. в селі Хорохорин Луцького району від Єфросинії Кравченко, 1922р.н.
7. Записала Т. Черниш в селі Брани Горохівського району від М. Клачук, 1911 р.н.
8. Записав Роман Федонюк у 1995р.в селі Гірка Полонка Луцького району від Галини Борисюк, 1925 р.н.
9. Записала Л. Чередниченко в селі Несвіч Луцького району від Ганни Ковальчук, 1929 р.
10. Записала Ю.Васейко в селі Несвіч Луцького району від Ганни Петрович, 1927 р.н.
11. Записала Наталя Джус у 1992 р. в селі Горохів Горохівського району від Олени Харкової, 1914 р.н.
12. Записав І.В. Романюк у 1995р. в селі Заболотці Іваничівського району від
13. Записала Лілія Собуцька в селі Сушголова Горохівського району від Никифора Корпийка, 1924 р.н.
14. Записали Пограничний Олег і Мороз Сергій в селі Вовковії Демидівського району Рівненської області від Євгена Цимбалюка.
15. Записала Т. Черниш в селі Брани Горохівського району від М. Клачук, 1911 р.н.
16. Записав Дмитро Приступа в селі Вичавки Демидівського району Рівненської області від Ніни Білінчук. 1926 р.н.
17. Записав Сергій Кудрик у 2011р. в селі Новоукраїнка Млинівського району Рівненської області від Василя Шклярука, 1943 р.н.

18. Записав Роман Вітюк в селі Новосілки Горохівського району від Михайла Шевчука, 1927 р.н.
19. Записала Наталія Клячіна в селі Печихвости Горохівського району від Євдотії Кипри, 1920 р.н.
20. Записала І. Р. Антошук в селі Заставне Іваничівського району від К.Д. Дмитрук, 1924 р.н.
21. Киричук М. Волинь земля українська. – Луцьк, 1995.

УДК 821.10.01

Никольский Е.В., Коновалов А.А.
(Москва, Россия)

ИЗОБРАЖЕНИЕ ИМПЕРАТОРА ПАВЛА В ИСТОРИЧЕСКОЙ ПРОЗЕ ВСЕВОЛОДА СОЛОВЬЕВА И МИХАИЛА ВОЛКОНСКОГО

Розглянуто сприйняття особистості Імператора Павла в історичній прозі Всеволода Соловйова та князя Михайла Волконського. Проаналізовано спроба цих письменників створити художню апологію монархії в художній прозі і виправдати імператора Павла, не приховуючи негативних його особливостей особистості, перед історією і нащадками. Виявлена специфіка рецепції особистості Государя в авантурному підвиді історичної прози.

Ключові слова: історичний роман, XVIII століття, авантюрна проза, Російська Імперія, справедливий правитель, государ Павло, апологія монархії, проблема ідеального монарха.

Рассмотрено восприятие личности Императора Павла в исторической прозе Всеволода Соловьева и Михаила Волконского. Проанализирована попытка писателей создать художественную апологию монархии в художественной прозе и оправдать императора Павла, не скрывая отрицательных черт его личности, перед историей и потомками. Выявлена специфика рецепции личности Государя в авантурном подвиде исторической прозы.

Ключевые слова: исторический роман, XVIII век, авантюрная проза, Российская Империя, справедливый правитель, государ Павел, апология монархии, проблема идеального монарха.

The article deals with the perception of the personality of the Emperor Paul in the historical prose by Vsevolod Solovyov and Mikhail Volkonsky. The attempt of these writers to create artistic apologia of the monarchy in fiction and justify the emperor Paul did not hide his negative personality traits in history.

Key words: historical novel, XVIII century, adventurous prose, the Russian Empire, just ruler, tsar Paul, an apology of the monarchy, the problem of the ideal monarch.